

*Kâzım Nami Duru; “Türk İnkılabının Kendine Göreliliği” ve Kemalizm**

Kadir CEYLAN

Öğr. Gör. Dr., Yüksek İhtisas Üniversitesi Rektörlük Birimi Ortak Dersler Bölümü,
Ankara

E-Mail: kadirceylan@yiu.edu.tr

ORCID-ID: 0000-0001-5232-4283.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 24.10.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 23.09.2025

ÖZ

CEYLAN, Kadir, **Kâzım Nami Duru; “Türk İnkılabının Kendine Göreliliği” ve Kemalizm**, CTAD, Yıl 21, Sayı 43 (Güz 2025), s. 1045-1075.

Kâzım Nami Duru (1876-1967), II. Abdülhamid döneminin ilk yılında dünyaya gelmiş, askerî okullarda öğrenim görmüş bir isimdir. Harbiye yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile tanışmış, 1898’de ilk görev yeri olan Tiran’da Cemiyete girmiştir. Arnavutluk ve Makedonya’daki askerî görevlerinin yanında muallimlik mesleğini de icra etmiştir. Muallimliğe olan ilgisi dolayısıyla 1910 yılında Cemiyet tarafından askerlikten istifa ettirilerek Selânik Vilayeti Maarif Müfettişliğine getirilmiştir. Selânik’teki fikir ortamının içerisinde bulunmuş, çeşitli mecmua ve gazetelerde yazılar yazmakla birlikte telif ve tercüme eserler de kaleme almıştır. Cumhuriyet döneminde hem bir eğitimci hem de mebus sıfatıyla, 1930’un ilk yıllarında başlayan Kemalizm tartışmalarına iştirak etmiştir. Yaşı itibari ile kuşağının en tecrübelilerinden biri olan Kâzım Nami’nin asker, İttihatçı, Türkçü ve muallim kimliği ile içtimai meselelerde her zaman söyleyecek bir sözü vardı. Kemalizm hakkında çeşitli

* Bu makale, künyesi verilen doktora teziyle bağlantılı olarak üretilmiştir: Kadir Ceylan, *Bir Meşrutîyet ve Cumhuriyet Münevveri: Kâzım Nami Duru (1876-1967)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan.:Prof. Dr. Mehmet Özden, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2025.

yazılar yazdı. 1935 yılında Manisa Mebusu olduktan sonra, Kemalizm'i eğitimin ana gayesi olarak görerek Yeni Kültür dergisini çıkardı. Halka halkın diliyle Kemalizm'i anlatmak için bir kitap yazılmasının gerekliliğinden bahsetti. Bu çabaları ve bunu ifade ederken takındığı doğruculuğu, Cumhuriyet Halk Partisinde gözden düşmesine sebep oldu. En sonunda yazılmasını istediği kitabı kendisi kaleme alarak Parti sekreterliğine gönderdi. Yayımlanmaya uygun bulunmayan metin, yazılış amacı ve bütün devirlerde toplumsal hadiseleri pedagojik yönüyle değerlendiren yazarının Kemalizm'e bakış açısını yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kâzım Nami Duru, Anadolu Terbiye Mecmuası, Kemalizm, Yeni Kültür, Cumhuriyet Halk Partisi.

ABSTRACT

CEYLAN, Kadir, **Kâzım Nami Duru; “The Uniqueness of the Turkish Revolution” and Kemalism**, CTAD, Year 21, Issue 43 (Fall 2025), pp. 1045-1075.

Kâzım Nami Duru (1876–1967) was born in the first year of Sultan Abdulhamid II's reign and received his education in military schools. During his years at the Military Academy, he became acquainted with the Committee of Union and Progress, joining the organization in 1898 while serving in Tirana, his first assignment. In addition to military duties in Albania and Macedonia, he pursued a career in education. His deep interest in teaching led to his resignation from the military in 1910, after which he was appointed Educational Inspector of the Province of Salonica. Engaged in Salonica's vibrant intellectual milieu, Duru contributed to periodicals and newspapers while producing original and translated works. In the Republican era, he actively participated in the early 1930s debates on Kemalism as an educator and parliamentarian. Shaped by his identities as a soldier, Unionist, Turkist, and educator, Duru consistently expressed views on socio-political issues. Elected as a Member of Parliament for Manisa in 1935, he founded Yeni Kültür, advocating Kemalism as the core objective of education. He emphasized the need for a book elucidating Kemalism in an accessible language. However, his forthright stance led to his marginalization within the Republican People's Party. Undeterred, he wrote the proposed book himself and submitted it to the party secretariat. Though deemed unsuitable for publication, the text remains significant, encapsulating his pedagogical approach to socio-political phenomena and his unique interpretation of Kemalism across historical periods.

Keywords: Kâzım Nami Duru, Anadolu Terbiye Mecmuası, Kemalism, Yeni Kültür, Republican People's Party.

Giriş

Bu çalışmada II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde önemli bir figür olan Kâzım Nami Duru’nun Türk İnkılâbına ve Kemalizm’e bakışı ele alınacaktır. Yazılarından ve yayımlanmayan bir kitabından hareketle onun fikirleri irdelenmiştir. İlk etapta onun yaşam öyküsü ve entelektüel faaliyetleri, Türk İnkılâbına bakış açısını şekillendiren noktalar ön plana çıkarılarak aktarılacaktır. Akabinde 1930-1940 arası Türk İnkılâbı üzerine yapılan tartışmalar genel hatları ile değerlendirilip, Kâzım Nami’nin Türk İnkılâbı ve Kemalizm’e dair fikirlerinden kesit sunulacaktır. Çalışma dönem boyunca kaleme alınan yazı ve kitapların tamamını değerlendirme iddiasında değildir. Çalışmada dönem boyunca ön plana çıkan ve haklarında belirli oranda ikincil literatürün mevcut olduğu eserler tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi çalışmanın sınırlılıkları ile ilişkilidir. Sonuç kısmında Kâzım Nami’nin düşünce ve yazdıklarının, o dönem düşünürleri ve onların metinleri ile olan benzerlik ve farklılıkları ele alınarak yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kâzım Nami Duru, Mart 1876’da Üsküdar’da doğmuştur. Askerî Eczacılar’dan Mustafa Sıtkı Efendi’nin oğludur. Valide Atık Mektebinde başlayan eğitim hayatının orta kısmını Selânik Askerî Rüştiyesinde tamamlamıştır (1891). 1895 yılında Manastır Askerî İdadisinden mezun olduktan sonra aynı yılın 15 Nisan’ında Mekteb-i Harbiye’ye girmiştir. Harbiye’yi bitirdikten sonra 25 Ocak 1898 tarihinde Tiran Redif Taburunda ilk görevine başlamıştır.¹ 1898 yılından İşkodra’da İttihat ve Terakki Cemiyetinin 8. şubesine 31. üye olarak dâhil olmuş ve Cemiyetin 9. şubesini Tiran’da açanlar arasında bulunmuştur.² Kâzım Nami, 1903 yılı sonlarında Selânik Üçüncü Orduda Müşiriyet Yaveri oldu. Görevi dolayısıyla elde ettiği serbest hareket imkânından faydalanıp Paris’te bulunan Jön Türklere bir mektup³ yazarak temas kurdu ve *evrak-ı muzır*ra temin ederek Selânik’te bulunan Cemiyet üyelerine ve

¹ Yazı boyunca Kâzım Nami Duru’nun hayatına dair tarihlerin tespiti için, onun Emekli Sandığı ve Millî Eğitim Bakanlığı’ndaki dosyasını kullanan Ali Birinci’nin çalışmasından istifade edilmiştir. Ali Birinci, “Kâzım Nâmi Duru’nun Hayatı ve Eserleri”, *Tarihî Alacakaranlıkta*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010, s. 306-336.

² Kâzım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s. 8.

³ Çiğdem-Kudret Emiroğlu’nun çalışmasında (*Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Paris Merkezî Yazışmaları Kopya Defterleri (1906-1908)*, Haz. Çiğdem Önal Emiroğlu – Kudret Emiroğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017, s. 53) mektubun muhatabının Ömer Naci veya Hüsrev Sami olduğu bilgisi mevcuttur. Kaynak olarak Ahmet Bedevi Kuran gösterilmektedir (Ahmed Bedevî Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, İş Bankası, İstanbul, 2012, s. 418). Şükrü Hanioglu ise son çalışmasında bu kişinin Kâzım Nami olduğunu belirtiyor (M. Şükrü Hanioglu, *Atatürk Entelektüel Biyografisi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2023, s. 198-199). Mektubun içeriği ve Kâzım Nami’nin anlattıkları bu tespiti doğrulamaktadır.

münevverlere ulaştırdı.⁴ Paris Merkezi ile kurulan irtibat sonrasında Selânik'te bulunan muhalif çevre 1906'da Osmanlı Hürriyet Cemiyetini kurmuştur. O, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin on kurucusundan biridir: Bursalı Mehmet Tahir Bey, Naki Yücekök, Talat Paşa, Rahmi Evronos, Mithat Şükrü Bleda, Kâzım Nami Duru, Hakkı Baha Pars, Ömer Naci, İsmail Canbolat, Edip Servet Tör.⁵

Selânik'te bulunduğu süre boyunca (1903-1912) şehirdeki münevver grup içerisinde yer almış, *Çocuk Bağçesi*, *Kadın* ve *Füyûzat* dergilerinde yazılar yazmıştır. Aslında Kâzım Nami'nin yazı hayatı çok daha erken bir tarihte başlamıştı. Askerî okullarda karşılaştığı olumsuzluklardan edebiyata sığınan Kâzım Nami ilk şiirini Harbiye'de ilk sınıfta iken *Malumat*'ta yayınlamıştı.⁶ Daha sonra *Çocuk Bağçesi*'nde *Terbiye-i Etfale Dair* çeviri-yazılar kaleme almıştır.⁷ *Kadın* ve *Füyûzat*'ta kadına dair yazılar kaleme almış, devrimci Rus kadınlarını örnek olarak göstermiştir.⁸ Ayrıca *Zaman* gazetesindeki yazılarının yanı sıra, Cemiyetin yayın organı *Rumeli* gazetesinde başyazarlık yapmıştır.⁹ Bu yazılarında İttihat ve Terakki'nin politikalarını müdafaa etmiş, eskiliğe karşı yeniliği savunmuştur.¹⁰ Ali Canip Yöntem, Rasim Haşmet, Hakkı Baha Pars, Akil Fevzi Koyuncu, Mehmed Emin Yurdakul, Zekeriya Sertel, Mustafa Nermi, Enis Avni, Ömer Seyfettin, Moiz Kohen, Ali Ulvi Öleve, Raif Necdet Kestel gibi isimlerle aynı muhit içindendir.¹¹ Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularından biri olduğu

⁴ Duru, *age*. 1957, s. 12-13. Prof. Ali Canip Yöntem'in *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, Haz. Ahmet Sevgi – Mustafa Özcan, Tablet Kitabevi, Konya, 2005, s. 675.

⁵ Duru, *age*. 1957, s. 13.

⁶ Mehmed Kâzım, “Gazel”, *Malumat*, N. 35-36, 2 Mayıs 1311, s. 761. Yine *Malumat*'ta dönemin imla tartışmalarına dair yazılar da yazmıştır: Tıranda Mülazım Eczacızade Kâzım, “İmlaya Dair”, *Malumat*, N. 151, 10 Eylül 1314, s. 627-628.

⁷ “Terbiye-i Etfale Dair” başlığıyla 13 yazısı bulunmaktadır. İlki: Mehmed Kâzım, “Terbiye-i Etfale Dair 1”, *Çocuk Bağçesi*, N. 28, 11 Ağustos 1321, s. 3-4. Sonuncusu: Mehmed Kâzım, “Terbiye-i Etfale Dair”, *Çocuk Bağçesi*, N. 43, 1 Kânunuevvel 1321, s. 11-13.

⁸ Kâzım Nami, “Acem Kadını ve İhtilali”, *Kadın*, N. 5, 10 Teşrinisani 1324, s. 10-11. Kâzım Nami, “Hikâye, Rus Sahaif-i İhtilaliyesinden: Pop'un Kızı”, *Füyûzat*, N. 3, 15 Mart 1325, s. 46-52. Bu hikâyede bir papazın kızı olan Marya, devrim yolunda kendi bebeğini öldürmek zorunda kalan bir devrimcidir. İ. Arda Odabaşı, “Kızılbaşan Türkler: Osmanlı'da Erken Türk Sosyalizmi (1904-1910)”, *Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm Yeni Kuşak Çalışmalar*, Der. Y. Doğan ÇETİNKAYA, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, s. 94-95.

⁹ Kâzım Nami Duru, *Arnavutluk ve Makedonya Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1959, s. 36-39.

¹⁰ Kâzım Nami, “İttihat'ı Anasır”, *Zaman*, No: 248, 15 Temmuz 1909, s. 1. Kâzım Nami, “Hakiki Vatanperverlik”, *Zaman*, No: 280, 17 Ağustos 1909, s. 1. K. N., “Eskilik Yıkılması”, *Rumeli*, No: 402, 2 Nisan 1911, s. 1.

¹¹ Odabaşı, *agm.*, 2022, 67-68, 119.

için Cemiyetin Talat Paşa gibi önemli isimleri ile de yakın arkadaşdır. Kâzım Nami'nin cemiyetle olan bu yakınlığı, onun cemiyetin kendinde ve uygulamalarında gördüğü eksiklikleri eleştirmesine de mâni olmamıştır. Öyle ki eleştirileri yüzünden *Rumeli*'nin başyazarlığından alınmıştır.¹² Yine *Zaman*'da, 31 Mart Hadisesi sonrası II. Abdülhamid'in yerine Osmanlı tahtına çıkan Sultan Mehmed Reşad'a “*Mutlakîyet devrine rahmet okutacak biçimde şatafatlı sözlerle*” methiyeler düzen İstanbul basınına karşı bir yazı kaleme aldığı için “*Meşrutîyet'in ilk matbuat mahkûmı*” olmuştur.¹³

İttihat ve Terakki Cemiyeti kulüplerinden birinci kulübün başkanlığını yapan Kâzım Nami, Cemiyetin yararına olmak üzere telif tercüme eserler kaleme almıştır.¹⁴ Bunlar içinde özellikle *Rus İhtilal Cemiyetine Mensup Bir Kadının Hayatı* dikkate şayandır.¹⁵ Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularından ve İttihat ve Terakki mensubu bir muharririn, ünlü Narodnik'lerden ve ayrıca devrimci Vera Figner hakkında yazılan bir yazıyı tercüme etmesi Selânik'teki sosyalist esintinin etkisini göstermesi bakımından önemlidir.¹⁶ Kâzım Nami “*devrimin dışıl payandalarından*”¹⁷ biri olan Vera Figner'de “*istibdada karşı fedakârca mücadele eden Resneli Nijazî'nin Rus kadın versiyonunu bulmuş*” olabilir.¹⁸ Selânik'teki bu sosyalist esintiler Türk münevverlerinin bünyesinde Osmanlılık ekseninde Halkçılığa dönüşecektir. Kâzım Nami, Selânik'te Ziya Gökalp etrafında toplanan Yeni Hayat/Yeni Lisan düşüncesi içerisinde yer alarak *Hüsn ve Şiir, Genç Kalemler* ve *Yeni Felsefe Mecmuası*'nda yazılar yazmıştır. Bu mecmuaların yazarları yukarıda

¹² Kâzım Nami; “Yine Arnavutlar ve Arnavutça”, *Zaman*, No: 308, 14 Eylül 1909, s. 1.

¹³ Kâzım Nami, “Riwayi Terk Edelim”, *Zaman*, No: 315, 21 Eylül 1909, s. 1. Kâzım Nami Duru, “Kuşbakış: Bizantinizma”, *Büyük Doğu*, S: 3, 16 Kasım 1945, s. 3.

¹⁴ Saric G., *Rus İhtilal Cemiyetine Mensup Bir Kadının Hayatı*, Terc. Kâzım Nami, Selânik, 1326. Kâzım Nami, *Nasıl Oldu*, Selânik, 1326. Kâzım Nami, *Terbiye-i Vatanîyede İlk Adım*, Asır Matbaası, Selânik, 1327.

¹⁵ Vera Figner'in hayatını *La Rövi* mecmuasından alarak Türkçeye çevirmiştir. Kâzım Nami Duru, “Meşrutîyetten Beri..., İnkılâp Hayatımızdan Sayfalar: 16”, *Büyük Doğu*, S: 27, İptidai Devre 14 Nisan 1944, s. 12.

¹⁶ İ. Arda Odabaşı, *II. Meşrutîyet Basımında Halkçılık Köycülük Sosyalizm*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 309-310. İ. Arda Odabaşı, *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık -Rasim Haşmet Bey-*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 33-34, 199.

¹⁷ Lynne Ann Hartnett, *Vera Figner Bir Muhallifin Hayatı*, Çev. Ertuğrul UZUN, Verba, İstanbul, 2014, s. 175.

¹⁸ Mehmet Özden, “Fikir Tarihi ve Sosyolojisi Eksenlerinde Türkiye'de Sosyalizmin Güzergâhlarından Kesitler: Selânik'te Bir Rus ve İnebolu'da Spartakistler”, *100. Yılında Soryet İhtilali ve Türk Dünyası*, ed. Yunus Koç-Mikail Cengiz, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2018, s. 279-280.

bahsi geçen Selânik gençliği, “*Türkiye ölçeğinde Jakobenler Kulübü*” idi.¹⁹ Kâzım Nami, *Genç Kalemler*’de Yeni Lisan’ı, İstanbul’da Fuat Köprülü ve Yakup Kadri’ye karşı müdafaa etmekle vazifelendirilmişti.²⁰

1898’de Tiran’da ilk göreve başladığından itibaren çeşitli okullarda muallimlik yapan Kâzım Nami, 31 Ağustos 1910’da Cemiyet tarafından askerlikten istifa ettirilerek 26 Temmuz 1910’da Selânik Vilayeti Maarif Müfettişliğine getirilmiştir. Daha sonra Selânik, Edirne ve Kosova Vilayetleri Müfettişliklerinin birleştirilmesi ile görev alanı genişleyen Kâzım Nami, okulları gezmiş ve çeşitli incelemelerde bulunmuştur. İstanbul’da iken Balkan Harbi başladığından Rumeli’ye dönememiştir. Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp çevresinde yer almış, *Türk Yurdu* ve *Halka Doğru* mecmualarında yazılar yazmıştır. *Halka Doğru*’da halk ile Türk münevveri arasındaki aşılması gereken mesafeye işaret etmiştir.²¹ Halka inme, halkı tanıma ve aynı zamanda halk ile Türk münevveri arasındaki mesafeyi kaldırma düşüncesi Cumhuriyet döneminde de temel meselelerdendi. Onun bu dönem sahip olduğu halkçı düşünce daha sonra göreceğimiz gibi Kemalizm’in halka anlatılması hususunda da etkilerini gösterecektir.

Kâzım Nami, 1912 sonrasında Edirne ve İstanbul Vilayetleri ve Çatalca Sancağı Maarif Müfettişliği ve İzmit Maarif Müfettişliği görevlerinde bulunmuştur. 31 Aralık 1915’te İzmit Maarif Müfettişliğinden azledildikten sonra İstanbul’da çeşitli okullarda Türkçe, tarih, edebiyat ve kitabet muallimliği yapmıştır. Mütareke İstanbul’unda 21 Ağustos 1919’dan 5 Şubat 1920’ye kadar 95 sayı *Türk Dünyası Gazetesi*’ni neşretmiştir. “*Halkın Dediği Hakkın Dediği*” dir sloganı ile çıkan gazete aynı zamanda Türkçü bir içeriğe sahiptir.²² Kendini *Halkçı* ve *Türkçü* olarak tanımlayan gazete, daima Milli Mücadele’nin yanında yer almış ve bu yüzden de sürekli sansüre uğramıştır. Kâzım Nami, gazeteyi yoğun baskı ve maddi imkânsızlıklar yüzünden kapatmak zorunda kalmıştır. 31 Mayıs 1920’de Ankara’ya gelmiş, Rıza Nur tarafından oluşturulan Maarif kadrosuna

¹⁹ Odabaşı, *Osmanlı’da Sosyalizm...*, s. 42-43.

²⁰ Kâzım Nami “Türkçe mi Osmanlıca mı?”, *Genç Kalemler*, TDK Çeviri-Tıpkıbasım, C. 1, No: 12- (4), s. 39-40. Kâzım Nami [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan, Hasta Bir Mantık Psikolojisi”, *Genç Kalemler*, TDK Çeviri-Tıpkıbasım, Cilt 2, No: 17-18, s. 403. Kâzım Nami, “Yeni Lisan Etrafında”, *Hak*, nu: 65 (3), 17 Mayıs 1912, s. 1-3. Kâzım Nami, “Türkçenin Sadeleştirilmesi”, *Hak*, nu: 128, 19 Temmuz 1912, s. 3

²¹ Maraşoğlu, “Köylünün Fikri: Bir Köylü Beni Uyandırdı”, *Halka Doğru*, Yıl 1, Sayı 2, 18 Nisan 1329, s. 15-16.

²² Nejdett Bilgi, “Milli Mücadele’nin Başlarında İstanbul’da Yayınlanan Türk Dünyası Gazetesi”, *Tarih İnceleme Dergisi*, Yıl 1995, Cilt 10, Sayı 1, s. 271.

dâhil edilerek 2 Haziran 1920’de Orta Öğretim Tedrisat Müdürü olmuştur.²³ Bu vesile ile Maarif Vekili Rıza Nur’un sicili 01, Kâzım Nami’nin 02’dir. 24 Ekim 1922’ye kadar Orta Tedrisat Müdürlüğü görevini sürdüren Kâzım Nami, *Anadolu Terbiye Mecmuası*’nı çıkararak hazırlanan programları ve düzenlemeleri tetkik etmiştir. Orta Tedrisat Müdürlüğünden sonra, İzmir ve İstanbul’da Darüleytam Müdürlüklerinde bulunmuştur. Eylül 1925-1927 arası ise Kıbrıs Türk Lisesi Müdürlüğünde bulunmuş, memleket hasretine dayanamayarak İstanbul’a dönüşünden sonra çeşitli okullarda muallimlik yapmıştır.

24 Temmuz 1933’te “*maarif mesleğinde ihtisasından istifade edilmek üzere*” Talim ve Terbiye azalığına seçilmiş²⁴, 28 Şubat 1935’de Manisa Mebusu olduğu için bu görevinden ayrılmıştır. 28 Şubat 1935 – 1 Mart 1943 yılları arasında iki dönem Manisa Mebusluğu yapan Kâzım Nami daha sonra Ticaret Odası ve Denizcilik Bankasında Basın Raportörlüğü yapmıştır. Yüzden fazla mecmua ve gazetede binden fazla yazısı yayımlanan, elliyi aşkın telif ve tercüme esere imza atan “*muktedir muharrir ve konferansçı*”²⁵ ve de muallim Kâzım Nami Duru, 14 Ekim 1967’de, 91 yaşında İstanbul’da vefat etmiştir.²⁶

Kâzım Nami Duru ve “Türk İnkılabının Kendine Göreligi”

29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilmiş ve akabinde inkılâplar hayata geçirilmeye başlanmıştı. 1930 yılına kadar Türk siyasi hayatında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Said İsyanı ve Gazi Mustafa Kemal’e suikast teşebbüsü gibi önemli olaylar yaşandı. 12 Ağustos 1930’da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasına ise halkın çok büyük rağbeti oldu. Bu rağbetin sebebi 1925 sonrası yapılan devrim niteliğindeki inkılâplar ve 1929’da yaşanan küresel ekonomik

²³ Kâzım Nami Duru, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1958, s. 4. Benzer bilgiler için: Kâzım Nami Duru, “En Büyük Nimet”, *Yirminci Asır (Resimli Mecmua)*, Sayı 201, 212 Haziran 1956, s. 11.

²⁴ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/79-23-10, Tarih: 11.07.1933.

²⁵ P. Risal [Tekin Alp/Moiz Kohen]; “Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar”, *Din ve Milliyet II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemlerinde Milliyetçilik Tartışmaları I 1904-1914*, Haz. İsmail KARA/Abdülkerim ASILSOY, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2023, s. 280.

²⁶ Kâzım Nami, çok yönlü yazı hayatı dolayısıyla çeşitli çalışmalarda kendine yer bulsa da onun hayatı hakkında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu eksikliğin sebebi muhtemelen yoğun ve çeşitli bir yazı hayatına sahip olmasıdır. Kâzım Nami, 1895’ten 1965’e kadar, 70 yıl boyunca adeta bir yazı makinesi gibi çalışmıştır. Hakkında yapılan iki çalışma: Salih Altuntaş, *Kâzım Nami Duru Hayatı ve Eğitim Görüşleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002. Fatma Dinçer, *Kâzım Nami Duru Hayatı, Eserleri ve Türkçe Öğretimine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

krizin Türk halkı üzerindeki yoğun etkisi idi. TCF olayından başlayarak SCF hadiseleri ile zirveye ulaşan ülke çapındaki hoşnutsuzluk, CHF'ye bir uyarı niteliğindedi. Rejim henüz istenilen ölçüde sağlam temeller üzerine oturmamış, halk tarafından içselleştirilip benimsenmemişti. SCF kapandıktan sonra CHF iktidarını pekiştirmek adına otoriter tedbirler alma yoluna gitti. Bu yönelime etki eden unsurlardan biri de 1929 krizinin dünyadaki etkisiyle birlikte Avrupa'da otoriter ve totaliter ideolojilerin yükselişi idi. Bu süreç Türk inkılâbını da ideolojikleşmeye itmştir.²⁷

CHF'nin bir programının olmadığı yönündeki eleştiriler 1930 öncesinde de muhalifler tarafından dile getirilmekteydi. Bu eleştirilere ilk cevap, basında inkılâplar ve CHF'nin prensipleri hakkında Kemalizm ifadesini kullanan ve tartışmaya açan Yakup Kadri'den geldi. O, muhaliflerin "*Hani sizin programınız?*" sorusuna "*Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yazılı ve basılı bir programı yoktur. Çünkü onun programı canlı bir mevcudiyettir; onun programı bir insandır; düşünen, yapan, başaran, gören, hissedilen insan-ı kâmilidir*" cevabını vermiştir. Ona göre Türk gençliğinin takip etmesi gereken prensipleri belirleyerek "*kitaplaştırmak ve öğrenmek gerekir.*"²⁸ Bu yolda ilk olarak 1930'ların başlarında Kemalizm'in okullarda öğretilmesi adına *Medeni Bilgiler* ve *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eserler yazılmış ve bu eserlerden hareketle ders kitapları hazırlanmıştır.

"*Türk cumhuriyetçiliğinin resmi adı*"²⁹ Kemalizm'in içeriği, CHF'nin 1931 yılındaki üçüncü kongresinde 6 ilke halinde belirlendikten sonra, Türk inkılâbının kitlelere ulaştırılması adına atılan ilk önemli adım ise 19 Şubat 1932'de Halkevlerinin açılmasıdır. Halkevleri açılırken, Macaristan, Çekoslovakya, İtalya, Almanya ve İngiltere örnek alınmıştı.³⁰ Halkevlerinin dokuz şubesinden biri olan Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi'nin görevi "*Cumhuriyet*

²⁷ Sedat Gencer, *1930-1938 Döneminde Türk İnkılâbı'nı Teorileştirme ve Yorumlama Denemeleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 47-50. Mete Tunçay, "Cumhuriyet Halk Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2021. Mete Tunçay, "Siyasal Gelişmenin Evreleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1967-1990. Tevfik Çavdar, "Serbest Fırka", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2053.

²⁸ Yakup Kadri, "Kemalizm", *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, haz. Şaduman Halıcı-Murat Burgaç, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 249-251 (*Hâkimiyeti Milliye*, 20 Ağustos 1927). Mahmut Esat da Türk gençliğinin "*Cumhuriyet'i müdafaya hazır gönüllüler halinde yetiştirilmeli*" diyecektir. Mahmut Esat, "İnkılâbın Eksikleri", *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 951 (*Anadolu*, 26 Ağustos 1931).

²⁹ Mehmet Özden, "Atatürk Döneminde Kemalist Metinler: A'râfda Bir Kemalizm: Tekinalp ve Kemalizm (1936)", *Bilgi*, Sayı 34, Yaz/2005, s. 45.

³⁰ C. H. F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s. 4-5.

ve inkılâp prensiplerinin kökleşmesi” için çalışmaktı.³¹ Halkevlerinin sayısı 1935 yılında 103’e ulaşmış, “*bütün milletin Kemalizme şuur tamlığı ile bağlanması*” adına binlerce konferans düzenlenmişti. Halkevlerinin temel mottosu “*Ha haksız yürümek, ha haksız yürümek*” idi.³² Yine Halkevi’nin kurulduğu yıl *Kadro* (1932-1934) Kemalizm’in ideolojisini yapmak amacıyla yayın hayatına başladı. *Kadro* hareketinin temel amacı kitleleri Kemalizm’in temel ilkelerinden faydalandırmak olsa da daha çok seçkin bir yaklaşımla Türk aydınına hitap etmiştir.³³

1930 yılındaki seçimlerde üniversite talebelerinin oylarını SCF’ye vermeleri Kâzım Nami’yi rahatsız etmiş ve Gazi Mustafa Kemal gençliğinin Kemalizm yolunda birleşmesi için bir teşkilata ihtiyacı olduğuna hükmetmişti. Buna yönelik düşüncelerini içeren bir mektubu Gazi Mustafa Kemal’e gönderdi. “*Ulu Gazî*” hitabıyla başladığı mektubunda Gazi’nin Gençliğe Hitabesi’nden sitayişle bahsettikten sonra hitap edilen gençliğin içinde bulunduğu durumu arz ediyordu:

“Siz, bugünün ve yarının gençliğine hitap ettiniz; fakat bu gençlik bugün ne halde? Gençlik yarattığınız içtimai inkılâbı, harf inkılâbınızı kavrayamayan geçkin ruhların tesirleriyle pürkeşmeğeş ve muzdarip; desorientes... Sizin hitap ettiğiniz gençlik bu olmasa gerek. Ve mütezzi, mütesanit, mefkûreli bir Türk gençliği mevcut değil dersem, tazir etmezsiniz.”³⁴

Ona göre bugünün ve yarının Türk gençliği için “*İtalyadaki Faşizme, Çekoslovakya’daki Sokol, bilhassa Rusya’daki Pionir teşkilâtı usulünde işleyen bir gençlik teşkilâtına*” ihtiyaç vardı.³⁵ Kâzım Nami, Tevfık Bey’den gelen cevabi yazıya karşı bir mektup daha yazmıştır. Bu mektupta da benzer hususlara işaret ederek “*Böyle bir gençliğe muallim olduğum için meyasum.*” demektedir. Ancak ona göre kabahat gençlikte değil, “*onları ervelâ terbiye edenlerde, sonra da teşkilâtlarını bozup başı boş bırakanlardadır.*” Bir an önce gençliği disiplinli bir teşkilata kavuşturmak

³¹ C. H. F. Halkevleri Talimatnamesi, s. 10.

³² 1935 Halkevleri, *Halkevleri 1932–1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*, 1935, s. 27-28

³³ Sina Akşin, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Siyasal, Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2037-2042. Şerif Mardin, “Atatürkçülüğün Kökenleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 86-88. Yıldız Akpolat, “Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Devrimini Anlamlandırma ya da Devrime İdeoloji Bulma Çabaları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 44, Haziran 2010, s. 116.

³⁴ BÇA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-01-570-2269-1, s. 16,17. (14.09.1930). Aynı mektuptan: “*Geçen sene Maarif Vekâletine takdim ettiğim küçük bir raporda İzci teşkilâtının merkezleştirilmesi ve yeni fikirleri halk kütlesine neşir hususunda bu teşkilâtın muvaff[a]kiyetle kullanılması imkânını arz etmiştim.*”

³⁵ BÇA 490-01-570-2269-1, s. 16,17.

gerekir.³⁶ Kâzım Nami hatıralarında bu mektubu Gazi Mustafa Kemal'in parti heyetine okuduğunu ve bu yolda çalışmaların başladığını aktarmaktadır. Gazi Mustafa Kemal, İstanbul'da bulunduğu sırada onu Dolmabahçe'ye davet etmiş ve kendisine Tevfik Bey tarafından şu emir iletilmiştir. “*Kâzım, Atatürk sizi çok seviyor. Mektubunuzu okuduktan sonra, bir kere Bolu mebusu Hasan Cemil Beyi görmenizi emretti.*” Kâzım Nami, Hasan Cemil Bey'i ziyaret ederek kurulacak olan Halkevleri için çalışmalara katılmıştır.³⁷ Bir yandan Halkevlerinde hizmet ederken diğer yandan Maarif Vekâlet'inin isteğiyle ilkokullar için *Yurt Bilgisi*³⁸ ve ortaokulların son sınıfı için *Cumhuriyet Tarihi*³⁹ ders kitaplarını hazırlamıştır. *Yurt Bilgisi* için yukarıda zikredilen *Medeni Bilgiler* adlı kitaptan, *Cumhuriyet Tarihi* için *Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti* adlı eserlerden istifade ederek bu eserlerden ayrılması “*emredilmiştir.*”⁴⁰

Kâzım Nami 1933 yılında -henüz Talim ve Terbiye azalığına tayin edildikten kısa bir süre sonra- *Hâkimiyet-i Milliye* sütunlarında Kemalizm tartışmalarına dâhil olmuştur. Yazısında, Türk İnkılâbı ile İngiliz, Amerikan, Fransız vs. inkılâplarının kıyaslanması gerektiğinden bahsederek benzer yanlarının bulunmasıyla beraber Türk inkılâbının nevi şahsına münhasır bir inkılâp olduğunu söylemektedir. Bize has olan bu inkılâbın ideolojisini izah ederken Durkheim'in içtimaiyatına veya Marx'ın materyalizmine başvurulmasını kabul etse de ona göre “*Yeşil örtülü bir masada yapılacak ideoloji, Türk realitesine hiç uymayacaktır.*” Türk İnkılâbı'nın ideolojisi CHF'nin altı temel ilkesi izah edilerek yapılabilir. İnkılâbın ideolojisi yapılırken, inkılâbın sekteye uğramaması ve cemiyetin menfaatleri için fikir hürriyetinde de taviz verilebilir. Anlaşılan o ki, Kâzım Nami için ideal inkılâp, muhalif olmayan bir inkılâptır çünkü “*Bir milleti, başbaşa buyuruk bir hale getirdikten sonra, onu geri kaldığı şeylerde ilerletmek için,*

³⁶ BCA, Kurum: Cumhuriyet Halk Partisi, 490-01-570-2269-1, s. 18. (09. 10. 1930). Aynı tarihlerde *Türkün Kitabı* isimli bir kitap yazmıştır. Kâzım Nami, *Türkün Kitabı*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

³⁷ Kâzım Nami Duru, “Tarihî Olaylar Ne Söylüyorlar?”, *Türk Anglo-Amerikan Postası*, Y. 7, S. 63/20, Ocak 1954, s. 3.

³⁸ [Kâzım Nami], *Yurt Bilgisi*, 4. ve 5. Sınıflar İçin, Türk Kitapçılığı Limited Şirketi, İstanbul, 1933. Kitapta hazırlayan ismi belirtilmemektedir. Kitabın Kâzım Nami tarafından hazırlandığını gösteren bilgi, Talim ve Terbiye'de alınan kararda görülmektedir. T. C. Mf. V. Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Karar No: 3, (30.07.1933).

³⁹ [Sadri Ertem-Kâzım Nami], *Orta Mektep İçin Tarih III*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933. Bu kitapta da hazırlayan ismi belirtilmemektedir. Kitabın Kâzım Nami ve Sadri Ertem tarafından hazırlandığını gösteren bilgi, Talim ve Terbiye'de alınan kararda görülmektedir. T. C. Mf. V. Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Karar No: 42, (14.08.1933). T. C. Mf. V. Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Karar No: 43, (14.08.1933).

⁴⁰ Duru, *age*. 1958, s. 39-40.

*fikirin bazı tezahürlerine de meydan vermemek lâzım gelir.” Kâzım Nami Türk münevverlerine, inkılâbımızın ideolojisini yapmak için onu kuran dehadan istifade etmeyi tavsiye ediyordu; çünkü “Kemalizm’i kuran dehanın, onun ideolojisini kurmağa yarayacak malzemeyi de vermiş olduğunu görüyoruz. İş, bu malzemeyi ilmî bir usul ile tertip etmek, illet ve netijelerini bulup çıkarmaktan ibaret kalıyor.”*⁴¹ O, adeta bu satırlarla Cumhuriyet’in 10. yılında rejime ve kurucuya olan bağlılığını dile getirmekteydi.⁴²

Atatürk ile tanışıklığı Selânik’te bulunduğu yıllara dayanan Kâzım Nami, ondan ricada bulunarak Talim ve Terbiye azası olmuştu.⁴³ Daha sonra Atatürk’ün isteğiyle 1935 yılında mebus seçildi.⁴⁴ 1936 yılında biri Şeref Aykut’un diğeri Tekin Alp’in yazdığı Kemalizm hakkında iki kitap yayımlandı.⁴⁵ Şeref Aykut’un *Kamâlizm*’i, CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından faydalı görüldüğü için onaylanarak yayımlanmıştı.⁴⁶ Tekin Alp’in *Kemalizm*’i de aynı süreçten geçerek eserde “*parti esaslarına ve vakaların akışına aykırı bir cihet bulunmadığı*” için Recep Peker tarafından “*neşrinin iyi olacağı*” bildirilmesinden sonra yayımlanmıştır.⁴⁷ Bu eserlerin yayımlandığı sırada Kâzım Nami, *Yeni Kültür* adında bir eğitim dergisi çıkarıyordu. Ocak 1936-Şubat 1946 tarihleri

⁴¹ Kâzım Nami, “Türk İnkılabının Kendine Göreligi”, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Ağustos 1933, s. 3. Benzer düşüncelerini daha sonra da ifade edecektir: Kâzım Nami Duru, “Bizim Halkçılığımız. Kamâlismanın Evrenselliği”, *Cumhuriyet*, 9 Mart 1935, s. 3. O dönemlerde basında Kâzım Nami’nin fikrini paylaştığı münevverler mevcuttur: Yakup Kadri, “Türk Gençliği ve Türk İnkılâbı”, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 1068-1069 (İnkılâp, 24 Eylül 1930). Yakup Kadri, “İnkılâp ve Gençlik”, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 1077-1078 (*Hâkimiyeti Milliye*, 27 Mart 1931). Mahmut Esat, “İnkılâbın Eksikleri”, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 949-951 (*Anadolu*, 26 Ağustos 1931). Falih Rıfkı Atay, “Davamız”, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 278-279 (*Ulus*, 19 Mayıs 1935). Mahmut Esat Bozkurt, “Kamâlizmin İdeolojisi”, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 280-285 (*Tan*, 27-28 Mayıs 1935). Necmettin Sadık Sadak, “Kemalist Rejim ve Türkiye Cumhuriyeti”, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, s. 295-296 (*Akşam*, 29 Ekim 1937).

⁴² Cumhuriyet’in 10. Yılı için bir de piyes kaleme almıştır: Kâzım Nami, *Uyanış. Üç Perdelik Milli Piyes*, Hâkimiyet-i Milliye, Ankara, 1933. Daha sonra Atatürk’e ithafla bir şiir kitabı da kaleme almıştır: Kâzım Nami Duru, *En Büyüğümüz İçin*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

⁴³ T.C. Devlet Arşivi Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kurum: Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/79-23-10, (11.07.1933).

⁴⁴ Duru, *age*. 1958, s. 42.

⁴⁵ Aykut Şeref, *Kamâlizm*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1936. Tekin Alp; *Kemalizm*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1936.

⁴⁶ Lemi Atalay, *Atatürk Dönemi Düşünürlerinin Gözüyle Kemalizm ve Türk İnkılâbı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2014, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 33.

⁴⁷ Turhan, *age*. s. 292.

arasında toplam 92 sayı neşredilen bu dergi CHP'nin temel prensiplerini esas alıyordu: “Bitarafılıktan anlamayız, Çocuklarımızı, partimizin ve devletimizin bu ana prensiplerine uygun bir tarzda yetiştirmek istegindeyiz. Partimiz, Türk milletinin kendisidir.”⁴⁸ Kâzım Nâmi'ye göre Kemalizm, Türk çocuklarının eğitiminde bir gaye olarak ele alınmalıdır. Çünkü “Kemalizm, bir ideoloji değildir; Kemalizm, realist bir siyasi ve içtimâî felsefedir”.⁴⁹ Eğitimde, Partisinin eğitim prensiplerini savunan Kâzım Nâmi'nin dergisi Parti tarafından satın alınarak desteklenmiştir.⁵⁰

Kâzım Nâmi Duru'nun Kemalizm'i

1932 yılından başlayarak Kemalizm'in ideolojisini yapmak ve toplumsal kabulü sağlamak maksadıyla dönemin münevverleri tarafından eserler kaleme alınmıştır. Bu eserleri söylem ve amaç itibarıyla iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grupta yer alanlar: Şevket Süreyya Aydemir *İnkılâp ve Kadro* (1932), Recep Peker *İnkılâp Dersleri* (1935), Tekin Alp *Kemalizm* (1936), Şeref Aykut *Kamâlizm* (1936), Peyami Safa *Türk İnkılâbına Bakışlar* (1938), M. Saffet Ergin *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri* (1938) ve Mahmut Esat Bozkurt *Atatürk İhtilali* (1940). Türk inkılâbının ideolojisini oluşturma ve Atatürk'e bağlılık konusunda hemfikir olan yazarlar Türk inkılâbının anlatılması ve anlaşılması konusunda sorumluluk üstlenerek çalışmalarını meydana getirmişlerdi. Eserler daha çok doktriner bir bakış açısıyla kaleme alındığı için hitap ettiği kesim yüksek tahsilli gençlik ve Türk münevveridir.⁵¹ İkinci grupta yer alanlar ise Türk İnkılâbına dair ideolojik bir yaklaşımdan ziyade onu benimsetmek adına hislerin ön plana çıktığı eserlerdir: Mediha Muzaffer *İnkılâbın Rubu*,⁵² Mustafa Hayrullah *Gazi İnkılâbının*

⁴⁸ Duru Kâzım Nâmi, “Başlarken”, *Yeni Kültür*, Sayı 1, Sonkanun 1936, s. 4.

⁴⁹ Duru Kâzım Nâmi, “Eğitim Üzerine”, *Yeni Kültür*, Sayı 15, Mayıs 1937, s. 131; Duru Kâzım Nâmi, “Yaratıcılık”, *Yeni Kültür*, Sayı 33, Mart 1939, s. 72.

⁵⁰ Duru Kâzım Nâmi, “Üçüncü Yıla Girerken”, *Yeni Kültür*, Sayı 21, Sonkanun 1938, s. 1.

⁵¹ “Kaldıki bu mevzuda bizim muhabatımız... kendi mukadderatlarını inkılâbın mukadderatına bağlı bilen idealist insanlardır.” Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp ve Kadro (İnkılâbın İdeolojisi)*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara, 1932. Bu eserler hakkında ayrıntılı değerlendirmeler için: Sedat Gencer, *1930-1938 Döneminde Türk İnkılâbı'nın Teorileştirme ve Yorumlama Denemeleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Albayrak, “*Kemalizm'in Düşünsel Temelleri ve Tarihsel Oluşumu*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 26, Sayı 77, Temmuz 2010, s. 307-344. Atalay, age. Alper Özkök, *Çağdaşlaşma Sürecinde Bir İdeoloji İnşası: Kemalizm (1923-1938)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2022, Yayınlanmamış Doktora Tezi; Akpolat, agm., s. 109.

⁵² Mediha Muzaffer, *İnkılâbın Rubu*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933. Hakkında: Mehmet Özden, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Kemalizm: Öğretmen Kemalizminin Bir Örneği Olarak Mediha Muzaffer ve 'İnkılâbın Rubu'”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, 2002, s. 127-138.

Psikolocisi,⁵³ Ali Rıza Seyfi *Gazî ve İnkılâp*⁵⁴ ve Vasfî Raşit *İnkılâpların Öğrettikleri*⁵⁵. Bu eserlerin ilk ortak özelliği Gazi Mustafa Kemal’i inkılâbın “*asıl öznesi*” olarak görmeleridir. Hepsi Cumhuriyet’in 10. yılı münasebetiyle kaleme alındığı için geçen yıllarda İnkılâbın bir muhasebesi yapılır. Atatürk hem Türk İnkılâbı’nın hem de “*Beşeriyet saadetine mübeşşir*” olarak görülür.⁵⁶ O, “*Bizî güzelliğe, insanlığa, varlığa kavuşturan Dehd*”dır.⁵⁷ Diğer bir ortak özellikleri ise Türk İnkılâbını olumlamak adına yoğun bir retorik hâkim olmasıdır. Bu yüzden metinlerde söylem tarzı ön plana çıkmaktadır. Yazarlar, sahip oldukları entelektüel birikim ve mesleki formasyonlarına göre metinlerini şekillendirmişlerdir. Örneğin Ali Rıza Seyfi’nin halk edebiyatına olan ilgisi, onun metninde Kemalist halkçılık söylemini etkilemiştir.⁵⁸ Vasfî Raşit, akademisyenlik vasfıyla metnini bol malûmatlı şekilde kaleme almıştır.⁵⁹ Yazarlar, öğretmen, akademisyen ve milletvekili sıfatlarıyla görev aldıkları Türk devrimine sadıktırlar ve onun benimsemesini hedeflemektedirler.⁶⁰

⁵³ Dr. M. Hayrullah, *Gazî İnkılâbının Psikolocisi*, İstanbul: Hüsniyatı Matbaası, 1933. Hakkında: Mehmet Özden, “Darülfünun Psikiyatri Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm’in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolocisi (1933)”, *Kebikeç*, Sayı 32, 2011, s. 41-56.

⁵⁴ Ali Rıza Seyfi, *Gazî ve İnkılâp*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1933. Hakkında: Mehmet Özden, “Türk İnkılâbı’na Dair Metinler: Ali Rıza Seyfi’nin Gazi ve İnkılâp (1933) Kitabı Üzerine Bazı Gözlemler”, *Biliş*, S. 58, Yaz 2011, s. 225-244.

⁵⁵ Vasfî Raşit, *İnkılâpların Öğrettikleri*, Gazetecilik ve Matbaacılık T. A. Ş., 1934. Hakkında: Mehmet Özden, “1930’lar Türkiye’sinde Fragmanter ve Retorik-Yoğun Bir Kemalizm Örneği: Vasfî Raşit Seviğ ve İnkılâpların Öğrettikleri”, *CTAD-Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, Bahar 2009, s. 97-111.

⁵⁶ Ali Rıza Seyfi, *age.* kitabın başındaki Atatürk fotoğrafının altındaki ifade.

⁵⁷ Mediha Muzaffer, *age.* s. 79.

⁵⁸ Özden, “Türk İnkılâbı’na Dair Metinler...”, s.240.

⁵⁹ Özden, “1930’lar Türkiye’sinde...”, s. 110.

⁶⁰ Bu eserlerin dışında bir de Halkevleri tarafından neşredilen kitap(çık)lar vardır: Kerim Ömer, *İnkılâp Bilgisi*, Ankara Halkevi, Ankara, 1933. 15 sayfalık bu kitapçık Ankara Halkevi Köycüler Şubesi tarafından yayımlanmıştır. K. Sirmen, C. H. P. *İnkılâp Hareketleri*, Samsun Halkevi, Samsun, 1935. Toplam 31 sayfa olan kitap çok küçük ebatlıdır. 1932-1935 yılları arasında İnkılâpların anlatılmasına dair Halkevleri tarafından sadece bu iki kitabın yayımlandığı görülmektedir: 1935 *Halkevleri*, *Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*, 1935. Mehmet Fuat Köprülü, “Halkevlerinin Çıkdıkları Kitaplar”. *Ülkü Halkevleri Mecmuaı*, Cilt 8, Sayı 43, Eylül 1936, s. 85-88. Bu iki kitapta Millî Mücadele Tarihi ve Atatürk İlkeleri çok basit seviyede ve üstenci bir dil kullanılarak anlatılmıştır. “*Vatandaş! Bu vatani, bu toprağı, kanımızla kurtardığımız için sev. Cümhuriyeti, bizî saadete erıştirdiğı için koru. GAZİ babamıza ve İNKILÂP adamlarımıza yürekte bağlan. Büyük Türk İnkılâbını anla ve kıymetini bil ve bildir*”; bk. Kerim Ömer, *age.* s. 15.

Kâzım Nami de Cumhuriyet'in temel ilkelerinin halk tarafından yeterince anlaşılmadığı için benimsenmediğini düşünmekteydi. Bu amaç doğrultusunda CHP ve Halkevleri adına farklı illerde çeşitli konferanslar verdi.⁶¹ Bu konferanslarındaki izlenimlerden hareketle, Kemalizm'i halka halk diliyle anlatacak bir kitapçığın eksikliğini fark etti. Onun da bir Kemalizm anlayışı vardı ve yakın zamanda bir eser ortaya koyacaktı.⁶² Aslında 1937 yılına kadar Kemalizm hakkında yukarıda belirtilen eserler kaleme alınmıştı. Kâzım Nami'nin bunlardan haberdar olmaması, onun merakına ve münevver kişiliğine aykırıdır. Muhtemelen o, yazılanları kendi amacına uygun bulmuyordu veya gerekli etkiyi yapmadıklarını düşündüğü için bir arayış içindeydi. Kâzım Nami'nin aynı yıl Afyon ve Kütahya vilayetlerini Parti adına teftişi, kendi Kemalizm'ini yazma fikrini daha da kamçılamiş gibi görünmektedir.⁶³ Bu gezisinde hazırladığı raporu Parti yönetimine sundu:

“Raporum iyi karşılanmadı. Ankara’da bulundukça, Ankara radyosunda haftada bir, İstanbul radyosunda da on beş günde bir yapmakta olduğum radyo konuşmaları bir emirle elimden alındı. O zamana kadar Pazar ziyaretlerimi iyi karşılayan Münakâlat Vekili Ali Çetinkaya, yüzüme bakmaz, konuşmaz oldu. Raporumda, gezdiğim yerlerde Cumhuriyet Halk Partisi’nin birer kadrodan ibaret kaldığını, buralara üye olarak girenlerin şahsî menfaatlerinden başka bir şey düşünmediklerini bildirmiştim.”⁶⁴

Kâzım Nami gezisinde CHP şubelerini ve CHP’ye bağlı Halkevlerini ziyaret etmişti. Bahsettiği kadrolaşma Halkevleri için de geçerlidir. 1930 sonlarında Kâzım Nami’nin tespitlerine benzer tespitleri içeren başka raporlar da mevcuttur. Bu raporlarda Halkevlerinin kifayetsizliğinden ve idari kadroların

⁶¹ “Halkevinde Konferanslar”, *Ulus*, 13 Mart 1935, s. 3; “Kırşehir-Parti Adına Kâım Nami”, *Kurum*, 17 Şubat 1936, s. 2; “Parti Konferansları”, *Son Posta*, 12 Şubat 1936, s. 4; Duru Kâzım Nami, “Altı Okun Anlamı”, *Taşınar*, Sayı 49, 29 İkinciteşrin 1936, s. 2; “Safranboluya Giden Meb’uslar”, *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1938, s. 2; “Akhisara Giden Mebuslarımız”, *Vakit*, 29 Kasım 1939, s. 4; “Kâzım Nami Duru’nun İzmit’te Verdiği Konferans”, *Ulus*, 24. 10, 1940, s. 2.

⁶² Kâzım Nami Duru, “Teşkilâtı esasiye Kanunundaki Değişmeler – Cumhuriyet Halk Partisi Prensipleri”, *Yeni Kültür*, Sayı 12, Şubat 1937, s. 33.

⁶³ “Parti ve Halkevleri Teftiş Ediliyor- Kâzım Nami, Eskişehir ve havalisine gidecek.”, *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1937, s. 3.

⁶⁴ Duru, *age*. 1958, s. 46. Kâzım Nami’nin 1932-1937 arasında özellikle terbiye üzerine İstanbul ve Ankara Radyolarında konuşmalar yapmıştır. *Akşam*, 26 Nisan 1932. *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1933, s. 4. *Cumhuriyet*, 28 Teşrinivvel 1933, s. 4. *Son Posta*, 27 Nisan 1933, s. 13. 1934’de Ankara Radyosu’nun neşriyat programını tayin edecek heyet içerisinde Maarif Vekâleti adına Talim ve Terbiye Azası Kâzım Nami de vardır. *Milliyet*, 26 Ocak 1934, s. 1. Bu görevinden sonra da radyo programlarına devam etmiştir: *Ulus*, 14 İlkkanun 1934, s. 2. *Son Posta*, 6 İlkteşrin 1937, s. 15. *Cumhuriyet*, 24 Birinciteşrin 1937, s. 4. *Akşam*, 9 Ekim 1937, s. 11. 1937 sonrası radyo yayın akışlarında Kâzım Nami’nin ismi görülmemektedir.

“Partiyi istismar etmek için çalışır görünmekte” olduklarından bahsedilmektedir.⁶⁵ Kâzım Nami başına iş açan bu raporu sunduğunda Parti’nin idare kurulu üyeliğinde bulunan Adnan Menderes, bu raporu okumuş, açık sözlülüğü ve cesaretinden dolayı Duru’ya “Hoca, nasıl yazdın bu raporu?” diye sormuştu.⁶⁶ Hazırladığı rapor hoş karşılanmadığı için gözden düşen Kâzım Nami, Kemalizm’in anlaşılması ve anlatılması gayretinden vazgeçmemiştir.⁶⁷ O, 19 Mayıs-3 Haziran 1939 tarihinde gerçekleşen CHP’nin beşinci kurultayında Kemalizm’in anlaşılmadığını tekrar gündeme getirdi. Kurultayın açılışında Kemalizm’e değinilmişti: “Cumhuriyet Halk Partisinin programında temel olan ana fikirler, inkılabımızın başlangıcından bugüne kadarki fiiyât ve tatbikatta aşikârdır. Partiye esas olan bütün prensipler (Kemalizm) yoludur.”⁶⁸ Söz alan Kâzım Nami “Kemalizm bir ideal değildir. Tabakkuk ettirilmiş bir takım realitelerdir” dedikten sonra Kemalizm’in esaslarının halka anlatılması için bir kitaba ihtiyaç olduğunu söyler: “Partimiz Kemalizm esaslarını balkın anlayacağı bir dil ile ilmi esaslara dayanarak izah edici bir kitap yazdırsın veya yazsın. Bunu bütün vatandaşlara tevzi etsinler.”⁶⁹ Kâzım Nami bu konuşmasında da Kemalizm ve Türk İnkılabı hakkındaki mevcut

⁶⁵ 1941’de CHP Denizli Mebusu Emin Arslan’ın Tokat seçim bölgesindeki tetkiki sonrasında Tavas Halkavine dair raporundan. Murat Can Kabagöz, *Kemalizmin Mâbedi Halkevleri ve Gündelik Hayat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2025, s. 276-277. 1940 yılında CHP tarafından Halkevlerine dair yayınlanan kitapta, üyelere dair bir tabloda şöyle bir dipnot mevcuttur: “Mevcut 373 Halkevi’nden son altı aylık raporları gelen 197 Halkevi’ne aittir.” Cumhuriyet Halk Partisi, *Halkevleri 1940*, Ulus Matbaası, Ankara, 1940, s. 8. Mevcut halkevlerinden yaklaşık yarısının raporlarının gönderilmemesi işleyişteki aksaklığı göstermektedir. Ayrıca daha önce zikredilen halkevlerinin faaliyetlerine dair 1935 yılında yayınlanan kitap çok daha kapsamlı ve hacimli iken (yaklaşık 150 sayfa), 1940 yılındaki kitapçık yüzeyseldir (32 sayfa). Bu durum halkevlerinin faaliyetlerinin 1935 öncesindeki kadar yoğun olmadığını gösterir.

⁶⁶ Kâzım Nami Duru, “Beğendiğim Değerli Kişi”, *Yeni Türk Anglo-Amerikan Postası*, Sayı 11, Şubat 1955, s. 3; Kâzım Nami Duru, “Doğru Yazdığımı İnanıyorum”, *Yeni Türk Anglo-Amerikan Postası*, Sayı 24, Mart 1956, s. 3. Kâzım Nami daha sonra Adnan Menderes’in Afyon’a gittiğini ve tetkikleri sonrası kendine hak verdiğini aktarmaktadır. Duru, agm., Şubat 1955, s. 3. Menderes’in bu gezisi Şubat 1940’ta gerçekleşmiş olabilir. Menderes, raporunda Parti ve Halkevi idare Heyeti’nin içinde bulunduğu “ihmal ve lakaydı” durumdan bahsetmektedir. Kabagöz, *age.* s. 384-385.

⁶⁷ *Yeni Kültür*’deki yazılarının yanı sıra 1939 yılı başlarında pek de ismiyle müsemma olmayan – eğitime dair çeşitli yazılarının derlemesi- bir kitabı basılır. Kâzım Nami Duru, *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

⁶⁸ C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları. 19 Mayıs 939-3 Haziran 939, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s. 86-87.

⁶⁹ C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları, s. 86-87. Kâzım Nami’nin Kemalizm’i halkın anlayacağı bir dille izah eden bir kitabın yazılmasını talep etmesi basında da kendine yer bulmuştur. “Kurultay Üçüncü Toplantısını Yaptı”, *Vakûf*, 2 Haziran 1939, No. 7684, s. 1,6; “Kurultay Müzakereleri”, *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1939, No. 5407, s. 1,8.

literatürü göz ardı etmektedir. Bunun sebebi daha önce ifade edildiği gibi onları kendi amacına uygun görmemesi veya yetersiz görmesi olabilir.

O, en sonunda vadettiği eserini yazıp 1940 yılının başında CHP Genel Sekreterliği'ne gönderir:

“C.H.P. programının 5inci maddesindeki altı ok prensiplerini az çok okur yazar halkımıza, misallerle anlatmak, için yazdığım kitapçığı yüksek huzuruza sunuyorum. Bu mevzuda birçok Halkevinde konferanslar verdim ve beğendirdim. Kitabı okumak tenezzülünde bulunacak olursanız, halk bakımından faydalı olup olmadığını takdir buyurursunuz.

Bu, bir ilim ve erüdisyon kitabı değildir; ancak halk için yazılmıştır.

Derin saygılarımı kabul buyurmanızı dilerim, aziz Şefim.”⁷⁰

Onun gönderdiği metin hakkında ilk olarak CHP Genel Sekreterliği'ne yazılmış imzasız bir değerlendirme mektubu bulunmaktadır. Bu mektupta metin olumsuz olarak değerlendirilmiştir.⁷¹ Yaklaşık bir yıl sonra metin hakkında Hasan Reşit Tankut tarafından bir rapor daha hazırlanmıştır. Tankut'un değerlendirmesi kısa ve nettir: “*bu iş hakkında dikkatlice çalışılacaktır, bu eser bu haliyle maksada hizmet edemez, eserin sahibine iadesi uygundur.*”⁷² Toplamda 69 sayfa olan metin Başbakanlık Arşivi'nde Cumhuriyet Halk Partisi evrakları arasında olup 31 Mayıs 1941 tarihli dir.⁷³ Bazı sayfalarda düzeltmelerin yapıldığı metin neredeyse iki nüsha halindedir. Bu durum çalışmanın iki defa CHP Genel Sekreterliği'ne gönderildiğini düşündürmektedir. Eser hakkında yaklaşık bir yıl arayla yazılan iki değerlendirme raporu bunu doğrular niteliktedir. Metin, herhangi bir ana başlığa ve içindekiler kısmına sahip değildir. İlk sayfasında yer alan *Ön Söz*'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihi anlatılır. Kâzım Nami 1939 kurultayında parti programında yapılan değişikliklerden bahseder ve programda yer alan bütün prensipleri Kemalizm olarak adlandırır. Devam eden sayfalarda eserini yazma amacını açıklar:

“Programın siyasi, içtimâî, iktisadî ve kültürel bütün prensiplerini lâzımı gibi teşrih edecek ve realist bir felsefe olan ‘kemalizm’in ideolojisini yapacak kudreti kendimde görmemekteyim. Bunu daha kudretli kafaların ve kalemlerin himmetine bırakmak mecburiyetindeyim; fakat bu ideolojinin bir an evvel yapılması lüzumuna kaniyim.

⁷⁰ T.C. Devlet Arşivi Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kurum: Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/570-2269-1, (12.01.1940).

⁷¹ BCA 490-1-0-0/570-2269-1, (13.02.1940).

⁷² BCA 490-1-0-0/570-2269-1, (31.05.1941).

⁷³ T.C. Devlet Arşivi Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kurum: Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/570-2269-2, (31.05.1941).

Bu sahifelerde yalnız altı okla remzlenen altı prensipi, anlıyabildiğim kadar, herkesin kolayca anlıyacağı bir dille izaha çalışacağım.

İstikbal gençliğidir. Kemalizm de hali olduğu kadar, belki daha ziyade istikbali alâkalandırmaktadır. Binaenaleyh gençliğin millî terbiyesinde bu altı prensipin temel olarak alınması lâzımdır. Gençlik, bu altı prensipi, bizim çocukluğumuzda öğrendiğimiz (amentü) gibi öğrenmeli, fakat onlara sarsılmaz bir iman beslemelidir, düşüncesindeyim. Kitabımı okuyanlar, kusurlarımı temiz niyetime bağışlasınlar; çünkü kusur olursa, prensiplere değil, benim bilgisizliğime ve aczime ait olacaktır.

Bir milleti kurtaran ve yeni bir devleti yaratan millî dehanın, yüce Atatürk'ün aziz hatırasını burada da bu münasebetle yadetmeği vazife bilirim.”⁷⁴

“Niçin altı ok?” başlığı altında altı prensibin, altı okla ifade edilmesinin sebebini “*dinamizm*” ile izah etmektedir:

“Cumhuriyet Halk Partisinin prensipleri, programının yukarıda söylediğimiz mukaddimesindeki fıkrada, bugün için değil, Türkiye var oldukça yaşıyacak prensipler oldukları için dinamiktirler. Binaenaleyh oklarla gösterilmeleri bundan dolayıdır. Okların bir yayın bir noktasından çıktığından şüphe yoktur. Bu nokta Türk milletinin vicdanıdır.”⁷⁵

Kâzım Nami'ye göre “*Altı prensibimiz, Türkiye Büyük Millet Meclisince anayasamıza konunca, Parti remzi olan bayrağı devlet bayrağı da addetmekte tabiielik vardır.*”⁷⁶ Altı prensibi başlıklar halinde ele alınmıştır: *Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Lâiklik* ve *İnkılâpçılık*. İlk olarak bu ilkelerin Cumhuriyet Halk Partisi programında yer alan tanımlarını verir. Bu izahlardan sonra öğrencilerine ders anlatan bir muallim edasıyla kelimeleri tahlil edip tarih içinde kullanılan anlamlarını aktarır. Cümlelerinin ilk durağı, sahip olduğu malumatı göstermek istediği için insanlığın ilk devirleridir. Bize dünya tarihinden -özellikle Avrupa'dan- bazı kesitler sunarak sözü Osmanlı Devleti'ne ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'ne getirir. Bu geçişler daima birden yaşanır ve varış noktası Cumhuriyet olduğu için *kötüden-iyiye* geçiş vardır.

Cumhuriyetçilik

Kâzım Nami bütün ilkeleri izah ederken yapacağı gibi etimolojik ve tarihi bir tahlille *cumhur*'u açıklar. İnsanın “*ağaç kabuklarından*” yerleşik hayat geçişini ve devlet kavramının ortaya çıkmasını anlatır. *Atina* ve *Medine*'den bahsettikten sonra, bu idarelerin cumhuriyet idaresi olduğuna hükmeder. Ayrıca ona göre

⁷⁴ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 1-2.

⁷⁵ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 3.

⁷⁶ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 4.

İslam Mekke'si de “*nevi şahsına münhasır bir cumhuriyettir.*”⁷⁷ Kâzım Nami'nin dört halife dönemini de cumhuriyet şeklinde ele aldığı bu bölümde aslında düşüncelerine evrensel ve İslamî bir zemin hazırlamaya çalışmıştır.

Osmanlı tarihini ele aldığı kısımda ise ilk etapta Osmanlı saltanatını “*mutlakîyetin parlak bir misali*”⁷⁸ olarak takdim etmektedir. Daha sonra “*Osmanlı saltanatı ikinci Abdülhamid zamanında çok korkunç, çok eza verici bir biçim alır.*”⁷⁹ Ona göre, Abdülhamid dönemi padişahın istediğinin malını gasp ettiği, Türk gençlerinin zindanlara atılıp sürgünlere gönderildiği bir dönemdir. Abdülhamid dönemine bakışı, o yıllarda yaşayan bütün mektepliler gibidir. Nihayet Selânik'te kurulan ve mensubu bulunduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Paris'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiş, Rumeli'de genç memurlar ve zabıtlar arasında yayılarak Abdülhamid'i Meşrutîyet'in ilanına zorlamıştır. Meşrutîyet'in ilânı sonrasındaki olayları bir İttihatçı olarak değerlendirir. 31 Mart Hadisesi, Balkan Muharebeleri, Bâb-ı Âli Baskını, Cihan Harbi ve nihayet Millî Mücadele Dönemi'ni hızlı geçişlerle ele aldıktan sonra Mütareke sonrası ülke topraklarının işgalini şöyle tasvir eder: “*Nihayet âciz Osmanlı hükûmeti ve onun korkak padişahın emirleri altına alan düşman devletler, Yunan ordularının İzmir'e çıkarılmasını istemişlerdir. İşte o vakit ana yurdumuzun her köşesinde millî kuvvetler görünmeğe başlamış, mavzer, martin, çifte tüfekleriyle karmakarışık bir halde Türk kuvvetleri Yunanlıların karşısında cephe almışlardır.*”⁸⁰ 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa Türk kuvvetlerinin komutanlığını üstlendi;

“Gazi Mustafa Kemalın yaratmağa başladığı muntazam Türk ordusu, bir yandan düşmanla harp ederken, öte yandan İstanbuldaki padişah ve halifenin el altından yaptığı teşviklerle şurada burada yüz gösteren isyanları bastırdı. Bugün bunları yazmak ve söylemek kolay görünüyor; fakat o günlerde işlerin içinde yaşamış ve yapılanları pek yakından görmüş olanlar, Gazi Mustafa Kemalın yaptıklarını bugün şaşkın şaşkın düşünürler ve onlara ‘mucize’ derler.”⁸¹

Cumhuriyet'in ilanı ve Cumhuriyet kazanımları ile bölümü tamamlayan Kâzım Nami'ye göre Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana geçen zaman için yapılanların dünyada başka bir örneği yoktur.⁸²

Milliyetçilik

⁷⁷ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 6.

⁷⁸ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 7.

⁷⁹ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 8.

⁸⁰ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 12.

⁸¹ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 13-14.

⁸² BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 15-16.

“Millet; dil, kültür ve meşkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimâî ve siyasi bir bütündür.”⁸³ Ona göre Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında takip edilen Osmanlılık politikası bir hataydı: “Türk’ten başka hiç biri kendini bu yapmacık milletten saymazdı.”⁸⁴ Kâzım Nami, Osmanlı’nın son döneminde iştirak ettiği Türkçülüğün tarihi zeminini ve ortaya çıkışının gerekliliğini anlattıktan sonra din duygusunun millet bilincini baskıladığını aktarır: “Demek ki Türk, dini, kültürü meşkûresi ötekilerden ayrı bir millettir; fakat medresenin ve sarayın ötedenberi güttükleri ‘din ve millet birdir’ sözünü Türk halkının zihnine o kadar işlemişlerdi ki Türk ‘Türküm’ demeye utanırdı.”⁸⁵

Ona göre Meşrutiyet öncesi Türkçülük düşüncesi yeşermeye başlamıştı ama “İkinci Abdülhamid tarafından boğuldu.”⁸⁶ Meşrutiyet ilan edildikten sonra bir süre İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlılık düşüncesinden vazgeçti ve Selânik’te Genç Kalemler, İstanbul’da Türk Turdu mahfili Türkçülüğü müdafaaya başladı. Devam eden satırlarda içerisinde bulunduğu Türk Ocağı’nı ve Türkçülüğün gelişimini, mecmuaları ve şahısları zikrederek ele alır. Bu bölümde yazılış amacı Kemalizm’i halka anlatmak olan bir metin için, fikir tarihimize dair yoğun bilgiler bulunmaktadır.

Ona göre Cumhuriyet’in kuruluşu ile milliyetçilik önemli bir mevki kazanmıştır; “Meşrutiyette ‘Türkçülük’ şeklinde ortaya çıkan ‘milliyetçilik’, cumhuriyetin kurulmasından sonra, Cumhuriyet Halk Partisi’nin tabii bir prensibi oldu. Bugün Türkiye’de, Türklere başka kimse yoktur. Türkiye baştan başa bir Türk ülkesidir; bu ancak ‘milliyetçilik’ prensibinin neticesidir.”⁸⁷

Halkçılık

“Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil, fakat ferdî ve içtimâî hayat için iş bölümü itibarıyla muhtelif mesai erbabından teşekkül etmiş bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.”⁸⁸ Kâzım Nami, Garp memleketlerinde Roma’dan beri var olan sınıflardan bahseder; burjuva, rahipler, kişizadeler. Fransız Devrimi ve Birinci, İkinci ve Üçüncü Cumhuriyetten bahsederek halk kavramının dönüşümü ve değişimini değerlendirir. Ona göre Osmanlı Devleti’nde toplumsal bir sınıf bulunmasa da ayrıcalıklı zümreler mevcuttu: Din

⁸³ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 17.

⁸⁴ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 18.

⁸⁵ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 19.

⁸⁶ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 19.

⁸⁷ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 25.

⁸⁸ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 28.

adamları, askerler, yönetici kadro. Ancak bu imtiyazlı zümre de bir hürriyete sahip değildi:

“Maksadım, Osmanlı cemiyetinin imtiyazlılarla imtiyazsızlardan mürekkep olduğunu, imtiyazsız olan halkın hiçbir hakkı bulunmadığını söylemektir. İmtiyazlıların da hürriyeti var mıydı sanki? Padişah istediği vakit herhangi bir adamın imtiyazlarını alinden alır, hiç kıymeti olmayan bir adama imtiyazlar verirdi.”⁸⁹

Ona göre, Avrupalı devletlerin baskısı arttıkça yeni düzenlemelere gidildi, ancak bu düzenlemeler Osmanlı Devleti’nin yıkılışını engelleyemedi. Büyük Harp sonrası yıkılan Osmanlı Devleti yerine Türkiye Cumhuriyeti kuruldu: *“Türkiye Cumhuriyeti’nde her Türk, doğuştan itibaren hürdür; kanun önünde eşittir... İşte Cumhuriyet Halk Partisinin halkçılıktan anladığı budur. Böyle olunca da bütün Türkler halktandır ve halkçıdır.”*⁹⁰

Devletçilik

Kâzım Nami, devletçiliğin tanımını yaptığı kısa bir girişten sonra iktisadi meselelerden talim ve terbiyeye meselelerine geçmektedir. Metinde, onun muallimlik vasfının en çok hissedildiği bölüm burasıdır. İlkokulun mecburi kılınmasından, ders müfredatlarının ve kitaplarının devlet tarafından belirlenmesinden bahseder. Talim ve terbiye işinde devletçilik, muhtelif memleket ve rejimlerde değişiklik arz etmektedir. Ona göre Cumhuriyetimizde de talim ve terbiye devlet işidir. Devam eden sayfalarda tekrar devletçiliğin iktisadi boyutlarını ele alarak İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin millî iktisat düşüncesini eleştirir: *“İttihat ve Terakki, Türk halkını artık zengin edeceğine inandı; ama yanlış yolu tuttu; milletin yerine millet içinden bir takım adamları zengin etmeğe çalıştı. Bunun acısını da yine millet çekti. Nihayet Osmanlı Devleti yok oldu Türk milleti ise büsbütün yoksulluk içinde kaldı.”* Cumhuriyet ise bu yolda doğru adımlar atmaktadır: *“Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra devlet, memleketi ve milleti iktisat alanında yükseltmedikçe istiklâlin mânası olmayacağını anladı.”*⁹¹

Laiklik

Kâzım Nami bu bölümde dinler tarihi, İslam tarihi ve Osmanlı’da din anlatımıyla sözlerine başlar. Cumhuriyet’e geldiğinde ise kaydedilen bütün ilerlemeleri laiklik prensibine bağlar.⁹² Çünkü ona göre geçmişte Türk Milletinin içinde bulunduğu tembellikten din adamları sorumludur: *“Medeniyet yolunda geri*

⁸⁹ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 35.

⁹⁰ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 37-38.

⁹¹ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 42.

⁹² BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 53.

*kaldığımız uzun mesafeyi az yıl içinde kazanmak, dünyada en şerefli milletler arasında bulunmak için Türkün çalışması lâzımdı. Din adamları, kendi menfaatleri uğruna onu çalışmaktan alıkoymuşlardı.”*⁹³ Bu fikirlerini müdafaa için Hz. Peygamberin sözünü referans alır: “*Haşreti Muhammed ‘din ahlâktır’, ‘ben ahlâkı tamamlamak için gönderildim’ demiştir. Böyle iken eski hocalar ‘din her şeydir’ deyip çıkıvermişler, memleketi de, milleti de mahvetmişlerdir.”*⁹⁴ Laiklik sayesinde dinî cehalet ortadan kalkmış, Kur’an ve din daha iyi anlaşılır ve yaşanır hale gelmiştir. Ayrıca Türklerin yekvücut olmasını sağlayan etkenlerden biri de lâikliktir ona göre: “*Türkler, bu kadar iyi bir sükûn içinde birbirleriyle iyi geçinmenin, dayanışmanın, yardımlaşmanın manasını şimdi daha iyi anlamaktadırlar. İşte bunları lâikliğimize borçlunuz.”*⁹⁵

İnkılâpçılık

İnkılâpçılık bahsinde Osmanlı son döneminde inkılâp hareketlerinden bahseder. Cumhuriyet’in ilanı sonrası Şapka Kanunu’ndan, Türk Kadınının elde ettiği haklardan ve toplumdaki yerinden ve Harf Devrimi’nden bahsederek yapılanların doğruluğunu ispatlamaya çalışır. Ona göre Türk kadını daima toplum içerisinde saygın bir konumda olmalıdır. Kadın erkek ayrılığı kabul edilmez. Cumhuriyet Türk kadınına yüceltti ve “*Türk kadını baklarını ibtilâl etmek için uzun yıllar, belki de asırlar beklemekten kurtuldu.”*⁹⁶

Onun için Arap harflerinin bir kutsiyeti yoktur. Kur’an’ın Arap harfleriyle yazılmış olmasının sebebi “*Peygamberin o dilden başka bir dil bilmemesindendir.”*⁹⁷ Harf devrimine dair şu satırları kaleme almıştır: “*Şu halde arap harflerinin kullanılması dinî bir zaruret değildir. Dilimizi yazmağa bir türlü yaramıyan arap harflerini neye kullanmakta devam edip de balkın hep cabil kalmasına sebep olalım?”*⁹⁸

Kâzım Nami, metni şu sözlerle bitirir:

“Cumhuriyet Halk Partisinin altı ana prensibini bu elli altmış sahife içinde kısaca anlatmağa çalışmış bulunuyorum. Ben bir ilim kitabı yazmadım; çünkü böyle bir şey yapacak kudrette değilim. O prensipleri aklımın erebildiği, dilimin dönebildiği kadar biraz okur yazar halkımıza anlatmak istedim. Bu işi başarabildimse bana ne mutlu!”⁹⁹

⁹³ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 54.

⁹⁴ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 54.

⁹⁵ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 58.

⁹⁶ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 65.

⁹⁷ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 68.

⁹⁸ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 68.

⁹⁹ BCA 490-1-0-0/570-2269-2, s. 69.

Kâzım Nami'nin eseri yeterli bulunmadığı için basılmamıştır. Şüphesiz bunda yazarın kusurlarının da etkisi vardır. O, 1937 yılından itibaren Parti'ye yönelttiği eleştirilerini sürdürmüştür. Hatta onun *diline sahip çıkamaması* gazetelerin mizah köşelerine de taşınmıştır: “*Uslan ey dil, uslan artık*”.¹⁰⁰ 1942 yılında yaşanan *Şeker Hadisesi*¹⁰¹ ile zirveye ulaşan eleştirileri yüzünden 1943'te aday gösterilmemiştir. Çıkardığı *Yeni Kültür* dergisi “*neşriyatı tatmin edici mahiyette görülmeyen*” Temmuz 1944'te Maarif Vekâleti ve CHP Sekreterliği tarafından alınan kararla desteğini kaybetmiş ve çok geçmeden yayın hayatına son vermiştir.¹⁰²

Sonuç

Kâzım Nami, bir insan için “yaşadım” diyebilecek bir ömür sürmüş, hayatı boyunca hem kalemiyle hem de görevleri ile hep aktörler arasında yer almıştır. Osmanlı son dönemindeki çoğu mektepli subay gibi muhaliftir. Bu muhalifliğin altında yatan temel sebep aslında askerî sınıfın kendine edindiği vatan kurtarma görevinden kaynaklanmaktadır. Bu amaçla dâhil olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarını müdafaa etmekle birlikte gerektiğinde eleştirmekten çekinmemiştir. Selânik yıllarında içerisinde bulunduğu fıkî ortam onun entelektüel kişiliğinin temelini oluşturmuştur. İstanbul'da Türk Ocağı muhitinde yer alarak, Ziya Gökalp'in fikirlerinden etkilenmiş, fertten ziyade cemiyetin önemine işaret etmiştir. Özellikle terbiyenin bu yoldaki önemine vurgu yapmıştır. Meşrutiyet döneminde gençlerin izcilik teşkilatı etrafında birleştirilmesi girişimine ön ayak olmuştur. Bu tesanütçü yaklaşımı Cumhuriyet

¹⁰⁰ “Aynak- Dinleyici İstekleri”, *Ulus*, 4.12.1941, s. 3.

¹⁰¹ 1942'de Meclis'te Millî Koruma Kanunu görüşülürken söz alan Kâzım Nami, bazı mebus ve bakanların şeker stokladığını söyleyince kürsüden indirilir. Parti içi disiplin cezası olarak bir dahaki seçimde aday gösterilmez. Meclisteki konuşma metninde herhangi bir isim geçmese de Suat Hayri Ürgüplü'nün anlattıklarına göre Kâzım Nami, ısrarlar sonucunda kürsüden “*Peki, öyleyse açıklayayım: Benim de alışveriş ettiğim Hal'deki bir bakkaliyeden Millî Eğitim bakanımız zamdan bir gün önce sandıkla şeker aldırılmıştır*” diyerek Hasan Ali Yücel'i işaret eder. “*Beyefendi*” *Suat Hayri Ürgüplü'nün Anıları*, Haz. Oktay EKŞİ, MD Basım Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 46-47. Kâzım Nami, yıllar sonra hatıralarını kaleme aldığı bir nüshasını Hasan Ali Yücel'e küçük bir not ekleyerek takdim etmiştir: “*Suçlarımı pataatsızlığuma bağışlayarak bana büyük vefa gösteren Hasan Âli Yücele gönlimin en içten sevgilerimle. Kâzım Nami Duru, 22 Mart 1957*”. Burada sözünü ettiği suç veya pataatsızlığı meclisteki bu çıkışı olmalı. Kâzım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957 (Bilkent Üniversitesi Hasan Âli Yücel Koleksiyonu /DR584.5.D87 1957). Bu özür içeren ithaftan Tanıl Bora'nın *Hasan Ali Yücel* çalışması vasıtasıyla haberdar olunmuştur. Ancak Bora, bu ithafın sebebini belirtmemektedir. Tanıl Bora, *Hasan Âli Yücel*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 443.

¹⁰² İşli Emin Nedret: “Bürokratlar Toplanır, Yandaş Basın Beslenir”, Tarih, Ekim 2020 (<https://tarihdergi.com/devlet-yardimi-burokratlar-toplanir-yandas-basin-beslenir/>), Erişim Tarihi: 13 Aralık 2022)

döneminde de devam etmiştir. Gazi Mustafa Kemal önderliğinde yapılan İnkılâbın bizatihi aktör ve şahitlerinden biri olarak gençliğin Kemalizm düşüncesi etrafında birleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre bu yolda atılması gereken en önemli adım Kemalizm’in gençliğe ve halka anlatılmasıdır.

Kâzım Nami, imparatorluğun düşünsel mirasından ve tecrübelerinden istifade etmiştir. 31 Mart Vakası’ndan sonra İttihatçıların halka inme kaygısı ile SCF hadisesinden sonra CHP’nin anlatma/anlaşılma kaygısı benzerdir. İlkinde Meşrutiyet’in benimsenmesi için halka doğru yönelen Kâzım Nami, ikincisinde Kemalizm’in anlaşılması yolunda hizmet etmeye çalışmıştır. İnkılâbın emanet edildiği gençliğin teşkilatlandırılmasını ısrarla vurgulamış, bu yolda yapılan çalışmalara katılmıştır. Ona göre İnkılâpların kökleşmesi adına bireysel özgürlükler kısıtlanabilir. Bu açıdan Kâzım Nami’nin Kemalizm anlayışı devletçi-otoriter bir anlayıştır.

Kâzım Nami’nin eserini kaleme aldığı yıllarda Kemalizm hakkında hatırı sayılır bir literatür oluşmuştu. Onun yayımlanmaya değer bulunmayan eseri, Türk İnkılâbının ideolojisini yapma iddiasında olan Şevket Süreyya veya Peyami Safa gibi yazarların kitaplarından içerik ve üslup bakımından ayrıdır. Onun İnkılâbın ideolojini inşa etme niyeti yoktur, kendisini bunun için yeterli görmez. Kaleme aldığı eser, Mediha Muzafer’in, Mustafa Hayrullah’ın, Ali Rıza Seyfi’nin ve Vasfi Raşit’in eserleri ile aynı kategoride değerlendirilebilir. Kâzım Nami, adı geçen yazarlar gibi Gazi Mustafa Kemal’i inkılâbın “*asıl öznesi*” olarak görmektedir. Onun eserinde de Türk İnkılâbını olumlamak adına yoğun bir retorik hâkimdir. Bu yüzden metninde söylem tarzı ön plana çıkmaktadır. İnkılâpların başından itibaren şahit olduklarıyla hala muhafaza ettiği heyecanını metnine yansıtmıştır. Kâzım Nami bir mebus sıfatıyla, Türk İnkılâbını siyasi ve içtimâî olarak teyit etmektedir.

Kâzım Nami’nin eserini ikinci grupta yer alan diğer kitaplardan ayıran en temel özellik “*biraz okur yazar halk*”a ulaşma söylemidir. O, Muallimlik vasfı gereği üstlendiği toplumu aydınlatma misyonuna karşı gelemmez. Kâzım Nami’nin eserini yazdığı tarihe de odaklanmak gerekir. Benzerleri Cumhuriyet’in 10. yılında kaleme alınmış ve muhakkak gerekli ilgi ve taltife mazhar olmuşlardır. O eserini, 1930’ların sonunda Atatürk’ün vefatından sonra kaleme almıştır. Kitabında İnkılâbın heyecanını muhafaza etmekle birlikte ikazlarda bulunur. Bizce Kâzım Nami’nin metni benzerleri ile mukayese edildiğinde, daha erken bir tarihte yazılsaydı basılması olası bir çalışmadır. 1930’ların başlarındaki İnkılâp heyecanı, 1940’lı yıllarda mevcut değildir. O, bu heyecanı artık göremediği için bir uyarıcı olarak bu metni kaleme almıştır.

Son kerte Kâzım Nami’nin eserinin kıymeti içeriğinden ziyade yazılma amacındadır. Hasan Reşit Tankut’un raporunda yer alan “*bu iş hakkında*

dikkatlice çalışılacaktır” ifadesi, İnkılâpların üzerinden geçen onca yıla rağmen hala Cumhuriyet’in temel ilke ve değerlerinin halka mâledilemediğinin itirafıdır. Bu anlaşılamama sorunu 1950’li yıllara gelindiğinde kurucu kadroyu ve İnkılâpçı münevverleri bir *teo-politik* boşluğa düşürecektir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, BCA, Ankara.
Cumhuriyet Halk Partisi, 490-01-570-2269-1, s. 16,17. (14.09.1930)

Cumhuriyet Halk Partisi, 490-01-570-2269-1, s. 18. (09.10.1930)

Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/570-2269-1, (12.01.1940), (13.02.1940), (31.05.1941).

Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/570-2269-2, (31.05.1941).

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/79-23-10, (11.07.1933).

Talim ve Terbiye Dairesi Kararları

T. C. Mf. V. Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Karar No: 3, (30.07.1933).

T. C. Mf. V. Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Karar No: 42, (14.08.1933).

T. C. Mf. V. Millî Talim ve Terbiye Dairesi, Karar No: 43, (14.08.1933).

Meclis Zabıt Cerideleri

6. Dönem, 23. Cilt, 33. Birleşim, (30.1.1942).

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

(1932) C. H. F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

(1939) C.H.P. *Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları. 19 Mayıs 939-3 Haziran 939*, Ulus Basımevi, Ankara.

(2005) Prof. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri, Haz. Ahmet Sevgi – Mustafa Özcan, Tablet Kitabevi, Konya.

(2017) *Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Paris Merkezi Yazışmaları Kopya Defterleri (1906-1908)*, Haz.: Çiğdem Önal EMİROĞLU – Kudret EMİROĞLU, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

1935 Halkevleri, Halkevleri 1932–1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, 1935.

- AKPOLAT Yıldız (2010) Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Devrimini Anlamlandırma ya da Devrime İdeoloji Bulma Çabaları, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 44, Haziran, s. 103-148.
- AKŞİN Sina (1983) Cumhuriyet Halk Partisi’nin Siyasal, Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2037-2042.
- ALBAYRAK Mustafa (2010) Kemalizmin Düşünsel Temelleri ve Tarihsel Oluşumu, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 77, Temmuz, s. 307-344.
- Ali Rıza Seyfi (1933) *Gazi ve İnkılâp*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ALP Tekin (1936) *Kemalizm*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- ALTUNTAŞ Salih (2002) *Kâzım Nâmi Duru Hayatı ve Eğitim Görüşleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ATALAY Lemi (2014) *Atatürk Dönemi Düşünürlerinin Gözüyle Kemalizm ve Türk İnkılâbı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ATAY Falih Rıfkı (1935) Davamız, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, Haz. Şaduman HALICI-Murat BURGAÇ, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 278-279, (Ulus, 19 Mayıs).
- [AYDEMİR] Şevket Süreyya (1932) *İnkılâp ve Kadro (İnkılâbın İdeolojisi)*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara.
- AYKUT Şeref (1936) *Kamalizm*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- BİLGİ Nejdett (1995) Millî Mücadele’nin Başlarında İstanbul’da Yayınlanan Türk Dünyası Gazetesi, *Tarih İnceleme Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s. 263-288.
- BİRİNCİ Ali (2010) Kâzım Nâmi Duru’nun Hayatı ve Eserleri, *Tarihin Alacakaranlığında*, Dergâh yayınları, İstanbul, s. 306-336.
- BORA Tanıl (2021) *Hasan Âli Yücel*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [BOZKURT] Mahmut Esat (1931) İnkılâbın Eksikleri, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, Haz. Şaduman HALICI-Murat BURGAÇ, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 949-951, (Anadolu, 26 Ağustos).

- BOZKURT Mahmut Esat (1935) Kamâlizmin İdeolojisi, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, haz. Şaduman Halıcı-Murat Burgaç, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 280-285, (Tan, 27-28 Mayıs).
- BÖRKLÜOĞLU Levent (2021) Kemalizm'in İnşasında Bir "İdeolojik Devlet Aygıtı" Olarak Ordu, *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Ağustos, s. 1057-1079.
- Cumhuriyet Halk Partisi (1940) *Halkevleri 1940*, Ulus Matbaası, Ankara.
- ÇAVDAR Tefk (1983) Serbest Fırka, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2052-2059.
- ÇAVDAR Tefk (1983) Halkevleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 878-884.
- DİNÇER Fatma (2007) *Kâzım Nami Duru Hayatı, Eserleri ve Türkçe Öğretimine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dr. M. Hayrullah (1933) *Gazi İnkılâbının Psikolojisi*, Hüsniyat Matbaası, İstanbul.
- [DURU Kâzım Nami] (1933) *Yurt Bilgisi, 4. ve 5. Sınıflar İçin*, Türk Kitapçılığı Limited Şirketi, İstanbul.
- [DURU Kâzım Nami] K. N. (1911) Eskiilik Yıkılmalı, *Rumeli*, No: 402, 2 Nisan, s. 1.
- [DURU Kâzım Nami] Maraşlıoğlu (1329) Köylünün Fikri: Bir Köylü Beni Uyandırdı, *Halka Doğru*, Yıl 1, Sayı 2, 18 Nisan, s. 15-16.
- [DURU Kâzım Nami] Mehmed Kâzım (1311) Gazel, *Malumat*, N. 35-36, 2 Mayıs, s. 761.
- [DURU Kâzım Nami] Mehmed Kâzım (1321) Terbiye-i Etfale Dair 1, *Çocuk Bağçesi*, N. 28, 11 Ağustos, s. 3-4.
- [DURU Kâzım Nami] Mehmed Kâzım (1321) Terbiye-i Etfale Dair, *Çocuk Bağçesi*, N. 43, 1 KanunEvvel, s. 11-13.
- [DURU Kâzım Nami] Tıranda Mülazım Eczacıade Kâzım (1314) İmlaya Dair, *Malumat*, N. 151, 10 Eylül, s. 627-628.
- [DURU] Kâzım Nami (1324) Acem Kadını ve İhtilali, *Kadın*, N. 5, 10 T. Sani, s. 10-11.
- [DURU] Kâzım Nami (1326) *Nasıl Oldu*, Selanik.

- [DURU] Kâzım Nami (1327) *Terbiye-i Vataniyede İlk Adım*, Asır Matbaası, Selanik.
- [DURU] Kâzım Nami (1909) Hakiki Vatanperverlik, *Zaman*, No: 280, 17 Ağustos 1909, s. 1.
- [DURU] Kâzım Nami (1909) İttihad'ı Anasır, *Zaman*, No: 248, 15 Temmuz, s. 1.
- [DURU] Kâzım Nami (1909) Riyayı Terk Edelim, *Zaman*, No: 315, 21 Eylül, s. 1.
- [DURU] Kâzım Nami (1909) Yine Arnavutlar ve Arnavutça, *Zaman*, No: 308, 14 Eylül 1909, s. 1.
- [DURU] Kâzım Nami (1912) Türkçenin Sadeleştirilmesi, *Hak*, nu: 128, 19 Temmuz, s. 3.
- [DURU] Kâzım Nami (1912) Yeni Lisan Etrafında, *Hak*, nu: 65 (3), 17 Mayıs, s. 1-3.
- [DURU] Kâzım Nami (1931) *Türkün Kitabı*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.
- [DURU] Kâzım Nami (1933) Türk İnkılâbının Kendine Göreligi, *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Ağustos, s. 3.
- [DURU] Kâzım Nami (1933) *Uyanış. Üç Perdelik Milli Pîyes*, Hâkimiyet-i Milliye, Ankara.
- [DURU] Kâzım Nami [Ziya Gökalp], Yeni Lisan, Hasta Bir Mantığın Psikolojisi, *Genç Kalemler*, TDK Çeviri-Tıpkıbasım, Cilt 2, No: 17-18, s. 403-409.
- [DURU] Kâzım Nami (1325) Hikâye, Rus Sahaif-i İhtilaliyesinden: Pop'un Kızı, *Füyûzat*, N. 3, 15 Mart, s. 46-52.
- [DURU] Kâzım Nami (1909) Doğrusu Budur, *Zaman*, No: 291, 28 Ağustos, s. 1.
- [DURU] Kâzım Nami, Türkçe mi Osmanlıca mı?, *Genç Kalemler*, TDK Çeviri-Tıpkıbasım, Cilt 1, No: 12-(4), s. 39-40.
- DURU Kâzım Nami (1935) Bizim Halkçılığımız. Kamâlismanın Evrenselliği, *Cumhuriyet*, 9 Mart, s. 3.
- DURU Kâzım Nami (1935) *En Büyüğümüz İçin*, Ulus Basımevi, Ankara.
- DURU Kâzım Nami (1936) Altı Okun Anlamı, *Taşpınar*, Sayı 49, 29 İkinciteşrin s. 2.
- DURU Kâzım Nami (1936) Başlarken, *Yeni Kültür*, Sayı 1, 1 Sonkanun, s. 2-4.

- DURU Kâzım Nami (1937) Eğitim Üzerine, *Yeni Kültür*, Sayı 15, s. 129-132.
- DURU Kâzım Nami (1937) Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki Değişmeler – Cumhuriyet Halk Partisi Prensipleri, *Yeni Kültür*, Sayı 12, Şubat, s. 33-42.
- DURU Kâzım Nami (1938) Üçüncü Yıla Girerken, *Yeni Kültür*, Sayı 21, Sonkanun, s. 1.
- DURU Kâzım Nami (1939) *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- DURU Kâzım Nami (1939) Yaratıcılık, *Yeni Kültür*, Sayı 33, Mart, s. 65-72.
- DURU Kâzım Nami (1944) “Meşrutiyetten Beri..., İnkılâp Hayatımızdan Sayfalar: 16”, *Büyük Doğu*, S: 27, İptidai Devre 14 Nisan, s. 12.
- DURU Kâzım Nami (1945) Kuşbakışı: Bizantinizma, *Büyük Doğu*, Sayı 3, 16 Kasım, s. 3.
- DURU Kâzım Nami (1954) Tarihi Olaylar Ne Söylüyorlar?, *Türk Anglo-Amerikan Postası*, Yıl 7, Sayı 63/20, Ocak, s. 3, 19.
- DURU Kâzım Nami (1955) Beğendiğim Değerli Kişi, *Yeni Türk Anglo-Amerikan Postası*, Sayı 11, Şubat, s. 3.
- DURU Kâzım Nami (1956) Doğru Yazdığımı İnaniyorum, *Yeni Türk Anglo-Amerikan Postası*, Sayı 24, Mart, s. 3.
- DURU Kâzım Nami (1956) En Büyük Nimet, *Yirminci Asır (Resimli Mecmua)*, Sayı 201, 21 Haziran, s. 11.
- DURU Kâzım Nami (1957) *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul.
- DURU Kâzım Nami (1958) *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul.
- DURU Kâzım Nami (1959) *Arnavutluk ve Makedonya Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul.
- [ERTEM Sadri Ertem-DURU Kâzım Nami] (1933) *Orta Mektep İçin Tarih III*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- EKŞİ Oktay (2020) “Beyefendi” Suat Hayri Ürgüplü’nün Anıları, Haz. Oktay EKŞİ, MD Basım Yayıncılık, İstanbul.
- GENCER Sedat (2011) *1930-1938 Döneminde Türk İnkılâbı’nı Teorileştirme ve Yorumlama Denemeleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- HANİOĞLU M. Şükrü (2023) *Atatürk Entelektüel Biyografi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- HARTNETT Lynne Ann (2014) *Vera Figner Bir Muhafızın Hayatı*, Çev. Ertuğrul UZUN, Verba, İstanbul.
- KABAGÖZ Murat Can (2025) *Kemalizmin Mâbedi Halkevleri ve Gündelik Hayat*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kerim Ömer (1933) *İnkılâp Bilgisi*, Ankara Halkevi, Ankara.
- [KARAOSMANOĞLU] Yakup Kadri (1927) *Kemalizm, Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, Haz. Şaduman HALICI-Murat BURGAÇ, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 249-251, (*Hâkimiyeti Milliye*, 20 Ağustos).
- [KARAOSMANOĞLU] Yakup Kadri (1931) *İnkılâp ve Gençlik, Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, Haz. Şaduman HALICI-Murat BURGAÇ, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 1077-1078 (*Hâkimiyeti Milliye*, 27 Mart).
- KÖPRÜLÜ Mehmet Fuat (1936) *Halkevlerinin Çıkardıkları Kitaplar, Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt 8, Sayı 43, Ankara, Eylül, s. 85-88.
- KURAN Ahmed Bedevî (2012) *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, İş Bankası, İstanbul.
- MARDİN Şerif (1983) *Atatürkçülüğün Kökenleri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 86-88.
- Mediha Muzaffer (1933) *İnkılâbın Ruhu*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- ODABAŞI İ. Arda (2011) *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık -Rasim Haşmet Bey-*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- (2015) *II. Meşrutîyet Basınında Halkçılık Köycülük Sosyalizm*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- (2022) *Kızılılaşan Türkler: Osmanlı'da Erken Türk Sosyalizmi (1904-1910), Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm Yeni Kuşak Çalışmalar*, Der. Y. Doğan ÇETİNKAYA, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEN Mehmet (2002) *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Kemalizm: Öğretmen Kemalizminin Bir Örneği Olarak Mediha Muzaffer ve 'İnkılâbın Ruhu'*, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, 2002, s. 127-138
- (2005) *Atatürk Döneminde Kemalist Metinler: A'râfda Bir Kemalizm: Tekinalp ve Kemalizm (1936), Bilig*, Sayı 34, Yaz, s. 45-81.

- (2009) 1930'lar Türkiye'sinde Fragmanter ve Retorik-Yoğun Bir Kemalizm Örneği: Vasfı Raşit Seviğ ve İnkılâpların Öğrettikleri, *CTAD-Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, Bahar, s. 97-111
- (2011) Darülfünun Psikiyatrisi Hocasından İnkılâp Dersleri ya da Kemalizm'in Bu Kertesi: (Ord. Prof.) Dr. Mustafa Hayrullah ve Gazi İnkılâbının Psikolojisi (1933), *Kebikeç*, Sayı 32, s. 41-56.
- (2011) Türk İnkılâbı'na Dair Metinler: Ali Rıza Seyfi'nin Gazi ve İnkılâp (1933) Kitabı Üzerine Bazı Gözlemler, *Bilig*, Sayı 58, Yaz, s. 225-244.
- (2018) Fikir Tarihi ve Sosyolojisi Eksenlerinde Türkiye'de Sosyalizmin Güzergâhlarından Kesitler: Selânik'te Bir Rus ve İnebolu'da Spartakistler, *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*, Ed. Yunus KOÇ-Mikail CENGİZ, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 267-284.
- ÖZKÖK Alper (2022) *Çağdaşlaşma Sürecinde Bir İdeoloji İnşası: Kemalizm (1923-1938)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- P. Risal [Tekin Alp/Moiz Kohen] (2023) Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar, *Din ve Milliyet II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemlerinde Milliyetçilik Tartışmaları I 1904-1914*, haz. İsmail Kara/Abdülkerim Asılsoy, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 257-286.
- SADAK Necmettin Sadık (1937) Kemalist Rejim ve Türkiye Cumhuriyeti, *Atatürk Devri Yazarlarının Kaleminden Altı Ok (1919-1938)*, Haz. Şaduman HALICI-Murat BURGAÇ, Kaynak Yayınları, Ankara, 2016, s. 295-296.
- SARIC G. (1932) *Rus İhtilal Cemiyetine Mensup Bir Kadının Hayatı*, Terc. Kâzım NAMİ, Selânik.
- SİRMEN K. (1935) C. H. P. İnkılâp Hareketleri, Samsun Halkevi, Samsun.
- TUNÇAY Mete (1983) Cumhuriyet Halk Partisi, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2019-2024.
- (1983) Siyasal Gelişmenin Evreleri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1967-1990.
- TURHAN Rıdvan (2022) *Tekinalp Uyumun Havarisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Vasfı Raşit (1934) *İnkılâpların Öğrettikleri*, Gazetecilik ve Matbaacılık T. A. Ş.

Gazeteler

Cumhuriyet

İttihat ve Terakki

Kurun

Son Posta

Ulus

Vakit

İnternet Kaynakları

NEDRET İşli Emin (2020) Bürokratlar Toplanır, Yandaş Basın Beslenir, *Tarih*, Ekim 2020 (<https://tarihdergi.com/devlet-yardimi-burokratlar-toplanir-yandas-basin-beslenir/>) (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2022).